

Simon Attila

## A várákozás hetei

### A szlovákiai magyarok az első bécsi döntés előtt\*

A szlovák és a magyar szakirodalom eddig leginkább csak a diplomáciatörténet szintjén foglalkozott az első bécsi döntéssel, s annak előzményeivel, például a komáromi tárgyalásokkal. Ennek is tudható be, hogy a megszületett munkák látóköréből a határváltozás által érintett szlovákiai magyarság törekvéseinek bemutatása kimaradt, vagy csupán periferikusan jelent meg.<sup>1</sup> E tanulmány célja az, hogy ezt a hiátust kitöltve, megpróbálja bemutatni azokat az eseményeket – külön hangsúlyt helyezve az államhatalom és a magyar lakosság viszonyára –, amelyek a bécsi döntést megelőző hetekben Dél-Szlovákiában<sup>2</sup> lejátszódtak.

\*

Az, hogy Csehszlovákia számára 1938 a fordulat éve lesz, már az új év első napjaiban mindenki előtt világossá vált.<sup>3</sup> A következő hónapokban pedig az is kiderült, hogy a prágai kormányzat válaszút elé került: vagy felhagy az 1918 óta szorgalmazott nemzetállami terveivel, és teljes egyenjogúságot biztosít az ország nemzeti kisebbségeinek (beleértve a szlovák autonómia követelését), vagy kérdésessé válik magának az államnak a léte. Nem kétséges, hogy ezt a köztársaság vezetői is tudatosították, s ennek fényében a Milan Hodža miniszterelnök nevével fémjelzett nemzetiségi statútum-tervezetet<sup>4</sup> a Csehszlovák Köztársaság megmentésének utolsó, de elkésett kísérleteként értékelhetjük.<sup>5</sup> Az persze már más kérdés, hogy a statútumban felvázolt elképzeléseket, amelyek nemzetállamból nemzetiségi állammá alakították volna át Csehszlovákiát, mennyire gondolta komolyan a teljes csehszlovák vezetés (itt elsősorban Eduard Beneš elnök öszinteségében van okunk kételkedni), s az Anschluss hatására mennyire tartották még fontosnak az érintett nemzetiségek egy ilyen kompromisszum létrejöttét. A Szudétanémet Párt (SdP) magatartása mindenesetre arra utal, hogy az SdP már 1938 tavaszán is Csehszlovákia felbontásában látta az egyedüli megoldást. Az SdP Berlinből sugallt agresszív fellépésének köszönhetően (s ehhez a cseh hatóságok és nacionalista szervezetek sokszor jó partnernek bizonyultak) a német határszélen az 1938. májusi községi választásoktól a müncheni döntésig szinte folyamatosak voltak a kisebb-nagyobb incidensek, fegyveres konfliktusok.

Bár a szlovák szakirodalom olykor igyekszik összemosni az SdP és az Egyesült Magyar Párt (EMP) szerepét, illetve módszereit,<sup>6</sup> a magyarok által lakott Dél-Szlovákia ettől teljesen eltérő utat járt be 1938-ban. Szlovákia déli járásaiiban ugyanis a müncheni válságig teljes béke honolt, az Egyesült Magyar Párt és a szlovákiai magyarok pedig nap mint nap bizonyították, hogy mindenféle erőszakos megoldás távol áll tőlük. Az EMP alapkoncepcióját illetően úgy véljük, hogy a magyar párt vezérkara (a válasz-

\* Készült az MTA Határon Túli Magyar Tudományos Ösztöndíjprogram támogatásával.

tók széles bázisával összhangban) hosszú távon továbbra is a békés revíziótól várta a trianoni sérelmek megoldását, ám egy ilyen változás realitását 1938 elején még nem látta (láthatta). Ezért a csehszlovák válságban – a szudétanémetektől eltérően – 1938 őszéig nem a köztársaság feldarabolásának, hanem a magyar kisebbség jogai kiszélesítésének a lehetőségét érezte meg. S bár a pártépítést és pártmunkát illetően követendő példaként értékelte az SdP gyakorlatát, annak ideológiáját és antidemokratikus módszereit nem kívánta átvenni. Az EMP az első bécsi döntésig megmaradt a parlamentáris politika talaján, s ebben nemcsak a Budapestről a párt vezetőihez érkező nagyon is határozott utasítások és az EMP-nek a kivárára játszó magatartása volt a döntő, hanem a pártban működő polgári reflexek is. A magyar párt nemcsak hogy nem folyamodott a hagyományos parlamentáris politizálástól eltérő eszközökhöz, de – néhány radikális egyéni elképzeléstől eltekintve – nem is volt benne erre hajlandóság. Ez persze sokak, köztük Kozma Miklós számára inkább határozatlanságnak, sőt megalkuvásnak tűnt. A neves médiapolitikus naplójegyzetei (amelyek nem hagynak kétséget afelől, melyik magatartás volt szimpatikus neki) is jól tükrözik a Konrád Heinlein és az Esterházy János által vezetett pártok közötti különbséget. *„A szudétanémet szervezetek is politikai alapon készültek fel, de volt harcos magjuk is és legalább annyit mertek, hogy a beküldött SA és SS embereket, akik mint elégedetlen szudétanémetek szerepeltek, legalább bujtatták és segítették. A felvidéki magyar szervezet nálunk – úgy látom – csupán rossz értelemben vett régimódi politikai szervezet volt harcos mag nélkül és alkalmatlan véres incidensek provokálására.”*<sup>7</sup>

Az Egyesült Magyar Párt mérsékelt magatartásának köszönhetően a magyar lakosság körében mind a párt számára jelentős sikert hozó 1938-as községi választások idején,<sup>8</sup> mind pedig a nyári belpolitikai válság időszakában viszonylagos nyugalom honolt. Ezt egy szeptember 23-i csehszlovák rendőrségi jelentés is nyugtázza, amely szerint *„az események oly gyorsan követik egymást, hogy a magyar lakosság nem tudja azokat követni és megérteni, mivel hosszú ideig arra volt felkészítve, hogy a kisebbségi kérdés a köztársaság keretein belül a határrevízió kizárásával lesz rendezve. A magyar lakosság széles rétegeinek semmiféle radikalizálódása nem észlelhető, bár az bizonyos, hogy nemzeti tudatuk jelentős mértékben megerősödött az utóbbi napokban.”*<sup>9</sup>

Ez a helyzet azonban 1938 szeptemberében megváltozott, hiszen ekkorra már mind az EMP, mind a kisebbségi lakosság számára világossá vált, hogy az addig nyíltan ki nem mondott és csak titkolt távlati célkitűzésként értelmezett határrevízió kézzelfogható közelségbe került. A szudétanémetek és a prágai kormány közötti nyílt szakadásra, valamint a szudétanémet kérdésnek az európai diplomácia fókuszába kerülésére az EMP képviselői klubja a szeptember 17-én megfogalmazott nyilatkozatával reagált. A csehszlovák rendőrség információi szerint a Budapest sürgetésére és „fogalmazási segítségével” elkészült nyilatkozat nyilvánosságra hozásának feltételéül Jaross Andor azt szabta, hogy a magyar kormány nyíltan álljon a nyilatkozat mögé.<sup>10</sup> A nyilatkozatban az EMP azt követelte, *„adassék meg a lehetőség arra, hogy a magyar népcsoport népszavazással dönthesse el, miként kíván elhelyezkedni a középeurópai térben”*, vagyis a megváltozott helyzetre reagálva immár nyíltan megfogalmazta a határrevízió igényét. A szeptember 17-i pártülésen döntés született arról is, hogy a feszült helyzetre való tekintettel a párt bizalmas iratait meg kell semmisíteni (az EMP vezetői ugyanis komolyan számoltak a párt feloszlásával), a területi szervekhez szóló utasításokat és információkat pedig nem írásban, hanem futárszolgálat segítségével, szóban kell az érintettekhez eljuttatni.

Mindazonáltal a párt továbbra is igyekezett nyugalomra és higgadságra inteni a lakosságot. Különösen Esterházy János volt az, aki elsődlegesnek tartotta, hogy a magyar–szlovák viszony ne romoljon, s a változások kizárólag parlamentáris úton történjenek.<sup>11</sup>

Az EMP fentebb említett megnyilatkozására meglehetősen feszült belpolitikai időszakban került sor, hiszen a szudétanémet válság miatt a kormány az előző napokban tiltott be minden politikai jellegű gyűlést, szeptember 17-i hatállyal pedig három hónapos időtartamra rendkívüli intézkedéseket hirdetett az állam egész területére, amelyek az alkotmányban biztosított szabadságjogok korlátozásával, illetve felfüggesztésével jártak együtt. A rendkívüli intézkedések egyik elemeként a kormány előzetes cenzúrát vezetett be, amelynek következtében a *Prágai Magyar Hírlap* (PMH) kénytelen volt átmenetileg csökkentett terjedelemben megjelenni.

A magyar lakosság azonban továbbra is higgadtan reagált az eseményekre. Rendpártiságát és „lojalitását” támasztotta alá az is, hogy a szeptember 23-án a prágai kormány által meghirdetett mobilizáció során a magyar behívottak döntő többsége időben és fegyelmezetten bevonult. Ám a visszaemlékezők szerint a bevonuló magyar katonák több helyen is Horthy-nótákat énekeltek, s egyértelművé tették azt is, hogy nem szándékozzák életüket áldozni a köztársaságért.<sup>12</sup> A magyar falvakból azonban nem csupán a katonaköteles korosztályokat vitték el, de a hadsereg számára bevonultatták a falusi gazdák lovait és szekereit is, a rendkívüli intézkedések kapcsán meghirdetett általános munkakötelezettség értelmében pedig a dél-szlovákiai lakosságot tömegeesen vitték közhasznú munkára, elsősorban lövészárkot ásni, vagy más katonai célú erődítési munkát végezni.

Noha a mobilizáció kapcsán az EMP vezetőinek internálására nem került sor, mint azt egy rendőrségi forrás alapján maguk a magyar politikusok is várták, a hatóságok számos településen tartóztattak le magyar közéleti személyiségeket, akiket túszként tartottak őrizetben az esetleges magyar „megmozdulások” ellensúlyozására. Az internáltak számáról jelenleg még nem állnak rendelkezésünkre pontos adatok, vélhetően azonban több száz személyről lehetett szó, hiszen csupán a rimaszombati és a feledi járásban őrizetbe vett személyek száma elérte az 50 főt.<sup>13</sup> A magyar lakosság esetleges radikalizálódásának megelőzését szolgálta a pozsonyi Tartományi Hivatal<sup>14</sup> rendelkezése, amelynek értelmében a müncheni döntést megelőző napokban Szlovákia déli járásaiiban kötelezően be kellett szolgáltatni a rádiókészülékeket.

Dél-Szlovákia azonban ekkor még – legalább is látszólag – nyugodt maradt. Igaz, a szlovákiai magyarok hangulatának megváltozását már jelzi, hogy az 1938. szeptemberi iskolakezdekőkor szinte mindenhol több gyerek lépte át a magyar iskolák kapuit, mint korábban. Kassán például a magyar elemisták száma kétszázal volt több, mint az előző évben, a komáromi Állami Polgári Leányiskolába pedig szeptember 1-je és október 7-e között 44 fővel növekedett a tanulók létszáma.<sup>15</sup> Mindezt mással, mint valamiféle döntő fordulat reményével nem lehet magyarázni. S noha az érzelmek és remények nyíltabb kinyilvánítása még váratott magára, a változást már jelezte, hogy a csallóközi Csicsó községben szeptember 23-án reggel a falusi mulatságból hazatérő legények az utcán a magyar himnuszt énekeltek. Ez az apróságnak látszó momentum azért érdemel figyelmet, mivel az első csehszlovák köztársaságban a magyar nemzeti színek viselését és a nemzeti himnusz nyilvános éneklését egyáltalán nem tolerálták, sőt – mint azt számos büntetőper is tanúsítja – szigorúan büntették.<sup>16</sup>

Az 1938. szeptember 29–30-i müncheni konferencia eredményei magyar szempontból egyrészt csalódást okoztak (hiszen a konferencia végül nem foglalkozott a szlovákiai magyarok ügyével), ám a precedens értékű döntés egyben reményeket is ébresztett. A magyar diplomácia azonnal mozgásba is lendült, s október 1-jén a kétoldalú tárgyalások mielőbbi megkezdését sürgető jegyzéket intézett Prágához.<sup>17</sup> Október 3-án a magyar kormány újabb jegyzékben fordult a csehszlovák félhez, amelyben a tárgyalások feltételeként a magyar nemzetiségű politikai foglyok szabadon bocsátását, a magyar nemzetiségű katonák leszerelését és hazaengedését, vegyes etnikumú rendfenntartó erők létrehozását, továbbá a területátadás szimbolikus jeleként 2–3 város azonnali visszaadását követelte. Miután München miatt Csehszlovákiában épp komoly helppolitikai válság volt, amelyet Beneš lemondása, majd a szlovák autonómia kihirdetése tovább mélyített, a határátadásról szóló tárgyalások csupán október 9-én kezdődhettek meg Komáromban.

A szlovákiai magyar politika, illetve a magyar lakosság hangulatának és reakciójának tekintetében a müncheni egyezmény megkötése és a szudétánémet területek német megszállásának megkezdése jelent éles cezúrát. Az etnikai revízió megvalósulása, majd azt követően a csehszlovák kormányzat bejelentése, miszerint nem akadályozza az ország területén élő nemzeti kisebbségek önrendelkezési jogának érvényesülését, az egyik pillanatról a másikra szabadította ki a palackból a szellemet. Szlovákia lakosságában – nemcsak a magyarokban, de a szlovákokban is – ekkor tudatosult, hogy a trianoni határok revíziója hármelyik nap megtörténhet. Ennek a felismerésnek a hatására az addig nyugodt Dél-Szlovákia szinte egy emberként mozdult meg. A megmozdulások részben spontán akciók lehettek, nem szabad azonban kizárni, hogy azok mögött az EMP és közvetetten a budapesti kormányzat állt, bár a rádiókészülékek beszolgáltatása kétségkívül gyöngítette a magyarországi propaganda lehetőségeit.

Október 2-án a magyar járásokban még nyugalom volt. Igaz, Feledről már ekkor is vitatkozó csoportok kialakulásáról számolnak be a jelentések, Ekecsen pedig a délután folyamán magyar zászlót tűztek ki a községházára, amit még aznap este leszedett a Komáromból kiküldött csendőrrjárőr.<sup>18</sup> Október 3-án azonban, amikor a köztársaság iskoláiban újra indult a már több mint egy hete szünetelő tanítás, már általános nyugtalanság volt érzékelhető egész Dél-Szlovákiában. Az események gócpontjai a Csallóközben és Kassán voltak, de szinte valamennyi magyarlakta járásban történtek megmozdulások: az utcára kivonuló tömegek magyar lobogót tűztek a lakóházakra és a középületekre, a himnuszt énekelték, s az általuk lakott területek azonnali visszacsatolását követelték. Visszatérő követelése volt a magyar lakosságnak a mozgósításkor elvitt lovak, valamint a lefoglalt rádiókészülékek visszaadása is.

A dél-szlovákiai megmozdulások alaphangját a somorjai események adták meg. E felső-csallóközi járási székhelyen a Járási Hivatal vezetőjének másnapi jelentése szerint „1938. október 3-án 9 órakor a magyar lakosság mintha parancsra cselekedne, magyar nemzeti színű zászlókat rakott ki a házakra, a templomokra, és magyar nemzeti színű kokárdákkal a ruháján, magyar zászlók alatt a Járási Hivatal előtti téren gyülekezett.”<sup>19</sup> Ezt követően a mintegy ezer fős tömeg elénekelte a nemzeti himnuszt és Magyarországot, illetve Horthy Miklós kormányzót éltette. A községi hivatal előtt tartott nagy demonstráción Somorja polgármestere, dr. Zellinger Ernő és az EMP helyi vezetői tartottak beszédet; az anyaországhoz való visszacsatolás óhajáról beszéltek, egyben azonban nyugalomra és a törvények respektálására szólították fel a város lakosságát. A

következő órákban a környező falvak lakossága is Somorjára sietett, a falvakban pedig hasonló jellegű megmozdulásokra került sor. Még ugyanezen a napon hasonló eseményre került sor a csallóközi Dunaszerdahelyen is, a gömöri Pelsőcön pedig a közmunkára kivezényelt magyarok gyűltek össze a községháza előtt, elénekelve a nemzeti himnuszt.

A somorjai események híre, különösen az, hogy a hatóságok nem léptek közbe, gyorsan elterjedt, s másnap már a Csallóköz és a Mátyusföld szinte valamennyi településén sor került a határrevízió melletti megmozdulásokra. A legnépesebb Komáromban zajlott le, ahol 4-én, az esti misét követően, mintegy 6–8 ezer ember gyűlt össze, a Felvidék visszacsatolását követelve. A tömeg egy része a határátkelőhelyként szolgáló Duna-hídra is megpróbált felmenni, de a fegyveres határőrség visszafordulásra kényszerítette őket.<sup>20</sup> Kassán október 5-étől vált szinte mindennaposá a főleg diákokból álló csoportok tüntetése; esténként az emberek a dóm falán lévő Rákóczi-emléktáblánál gyülekeztek. A szinte egész Dél-Szlovákiát eluráló megmozdulások elsősorban a helyi magyar lakosság örömteli felszabadultságát jelezték, nacionalista, szlovákellenes él azonban csak elvétve jelent meg ezek során. Ilyenről a mátyusföldi Taksonyból, illetve Szeredről van tudomásunk.<sup>21</sup>

A müncheni döntés utáni napok feszültségét az egyre gyakoribbá váló határincidensek is növelték. A budapesti kormányzat által tolerált, s a magyar hadseregen belül viszonylag szabadon agitáló szélsőjobboldal is csalódottan és türelmetlenül vette tudomásul, hogy Münchenben nem született döntés a magyar–szlovák határ revíziójáról. Ennek, és néhány hivatásos tiszt kalandor hajlamának a számlájára írhatók azok a határincidensek, amelyek ezekben a napokban a magyar–szlovák határszakaszon történtek: október 5-én a Feledi járásba tartozó Kacagópusztánál, október 7-én Párkány mellett, október 13-én pedig a Királyhelmei járásba tartozó Perbenyiknél. Ezen esetek közül különösen a felsőhangonyi határbiztosító század kacagópusztai támadása érdemel figyelmet, hiszen a Felesíki Gábor főhadnagy által vezetett támadók (akiknek valódi célja a határ menti cseh telepés községek felszámolása és a telepés birtokok megszerzése lehetett) egy nap időtartamra néhány dél-szlovákiai magyar lakosságú községet is elfoglaltak. Ezekben a falvakban a helyi lakosság már ekkor átélhette a visszacsatolás érzését, igaz, a magyar csapatok visszavonulása után a csehszlovák hatóságok tömeges letartóztatásokkal igyekeztek rendet teremteni.<sup>22</sup>

Az etnikai elv müncheni érvényesítését s a küszöbön álló kétoldalú tárgyalásokat nem csupán a magyar lakosság, de az EMP vezetői is a határkorrekció közeli jeleként érzékelték. Ennek hatására az EMP szenátorai, továbbá országgyűlési és tartományi képviselői október 7-én bejelentették a szlovenszkoí és kárpátaljai magyarság legfőbb képviselői szervének, a Magyar Nemzeti Tanácsnak (MNT) a megalakulását. A Szlovákiában élő nemzetek közötti megbékélés jeleként pedig a pozsonyi rádióban aznap este egymás után intéztek szótartást saját nemzetesportjukhoz a szlovákok, németek és magyarok képviselői. Esterházy János és Jaross Andor beszédei (ezek az előző napokban és években egyáltalán nem hangozhattak volna el a csehszlovák tömegtájékoztatásban) arról tanúskodtak, hogy a két magyar politikus biztos a komáromi tárgyalások sikerében, s már csak napok kérdéseinek tartják a határváltozást. „*Tudom, hogy néhány napon belül a magyarság egyesülni fog*” – mondta Esterházy, az MNT Jaross által felolvasott nyilatkozatában pedig az hangozott el, miszerint a „*Csehszlovákiában lakó magyar nép törvényes képviselői kimondják, hogy hűen az ezeréves történelmi múlthoz*

*és a vérség szent kötelékéhez, vissza akarnak térni az anyaállamhoz: Magyarországhoz.*"<sup>23</sup> Az MNT ennek érdekében többek között azt követelte, hogy a csehszlovák hadsereg vessen véget a magyar lakosság zaklatásának, s ürítse ki a magyarlakta területeket, a közhatalmat pedig ezen a területen az EMP kapja meg.

\*

A müncheni egyezmény sokkhatása alatt álló csehszlovák közigazgatás az első napokban bénultan és tanácstalanul figyelte a dél-szlovákiai történéseket. Míg korábban a magyar nemzeti szimbólumok nyilvános viselése azonnali büntetést váltott ki, október 3-a után egész települések öltöztek több napra is teljes magyar zászlódíszbe. A somorjai Járási Hivatal vezetője a pozsonyi Tartományi Hivatalba küldött egyik jelentésében saját toleráns magatartását, miszerint megengedte a zászlók kitűzését és a himnusz éneklését, azzal magyarázta: csupán ezzel tudta elejét venni annak, hogy vérontásra kerüljön sor. Véleménye szerint a magyar lakosságra nagyon jó hatást tett a rádiókészülékek visszaadása is, s az ilyen intézkedéseknek köszönhető, *„hogy a járásban rend és nyugalom van, a lakosság örömeinek kifejezését sem garázdaság és fosztogatás, sem pedig a csehszlovák lakosság elleni támadások nem kísérik.*"<sup>24</sup>

Ezzel egy időben – részben Jaross és Esterházy sürgetésére – a hatóságok megkezdték a korábban letartóztatott magyar politikai foglyok és internáltak szabadon bocsátását, amit majd utólag egy október 7-én kiadott közkegyelmi rendelettel törvényesítettek. Október 5-én megkezdődött a rádiókészülékek visszaszolgáltatása is, igaz, hogy már másnap napvilágot látott a postaügyi minisztérium rendelete, amely szerint nyilvános helyen (vendéglőben, utcán vagy akár vendégek előtt magánlakásokban) szigorúan tilos „Csehszlovákia ellenes propagandát” folytató rádióadásokat hallgatni.<sup>25</sup>

A hatóságok „engedékenysége” nem mindenkinek tetszett. Az országos politika „tehetetlenségét” látva először a csehszlovák hadsereg egyes körei reagáltak, s már október 5-én kemény fellépést, a polgárok szabad mozgásának korlátozását, a gyülekezési szabadság megvonását, az eddigieknél szigorúbb cenzúrát követeltek. Javasolták az államhatalom azon képviselőinek leváltását, akik határozatlannak és engedékenynek mutatkoztak a magyar lakossággal szemben.<sup>26</sup> Sőt, a nemzetvédelmi minisztériumból a belügynek küldött helyzetjelentés egyenesen olyan konklúziót vont le az eseményekből, mely szerint egyedül egy szigorú katonai rezsim lehet képes Szlovákia területén helyreállítani a rendet.

A hadsereg erélyes fellépése is közrejátszott abban, hogy a pozsonyi Tartományi Hivatal október 7-én a közrend helyreállítására szólította fel a dél-szlovákiai járási hivatalokat. Az intézkedéscsomag részeként korlátozták a polgárok szabad mozgását és a vendéglátóhelyek nyitva tartását, megtiltottak minden gyülekezést, megtiltották a kisebbségek nemzeti színeinek és jelképeinek nyilvános használatát. A körlevél arra is felszólította a járások vezetőit, hogy ha szükséges, az erőszak alkalmazásától se riadjanak vissza, lőfegyvereket azonban csak a legszükségesebb esetben használjanak.<sup>27</sup> A rendelet hatására a következő napokban a hatóságok valamennyi járásban helyreállították a korábbi állapotokat, megszűntek a demonstrációk, az épületekről pedig lekerültek a magyar nemzeti színek. A hatóság intézkedései és a MNT nyugalomra intő felhívásai<sup>28</sup> ellenére azonban néhány dél-szlovákiai városban (Komáromban, Kassán, Pozsonyban) továbbra sem nyugodtak meg a kedélyek.

A feszültség újabb forrását az október 9-én, Komáromban megkezdődött kétoldalú

tárgyalások jelentették, amelyek lefolyását nap mint nap izgatott tömegek figyelték a helyszínen és Dél-Szlovákia egész területén. Nyugtalanság honolt Kassán is, ahol október 10-én a helyi magyar gimnazisták az iskola épületére kitűzött szlovák lobogó miatt kivonultak a tanításról, este pedig a premonstreiek templománál verekedés kezdődött a nemzeti himnuszt eléneklő magyarok és az azt sérelmező szlovákok között.<sup>29</sup> Különösen feszült volt a helyzet Pozsonyban, hiszen október 10-én a Duna jobb partján lévő Ligetfalut a német hadsereg szállta meg, s a Birodalomhoz csatolta. A pozsonyi utcákon ettől kezdve eluralkodott a bizonytalanság érzése: vajon a város megmarad-e Csehszlovákián belül, vagy Németországhoz, esetleg Magyarországhoz csatolják. A korábban a tolerancia szíjteként ismert városban egymást váltották a tüntetések s az etnikumok közötti incidensek. A pozsonyi magyar konzul jelentései szerint a hatóságok magyarellenes propagandája által felbátorodott szlovák diákok agresszívan viselkedtek a magyarokkal szemben, több esetben letépték azok nyakából az azokban a napokban közkedvelt Bocskai-kendőt.<sup>30</sup> Végül Esterháznak kellett közbelépnie, akinek sikerült megegyeznie a szlovák politikusokkal, hogy kölesönösen nyugalomra intik az ifjúságot, s a hatóságok is mindent meg fognak tenni az erőszakos cselekmények megakadályozása érdekében.

A komáromi tárgyalások október 13-i, eredmény nélküli befejezése nem a határrevízió lehetőségének megszűnését, csupán a döntés elodázását jelentette. Ezzel mind a magyar, mind a szlovák fél tisztában volt, s mindkét kormány erőteljes diplomáciai offenzívába kezdett, hogy a számára kedvező határvonal elérésének támogatására a nagyhatalmakat (elsősorban Németországot) megnyerje. A komáromi tárgyalások befejezésével egy időben kezdett világossá válni a frissen megalakult, autonóm szlovák vezetés irányvonala is. A kommunista pártot s a baloldali szervezeteket betiltó és határozottan jobboldali, autoriter irányba forduló kormány – miközben már megkezdte a déli területeken lévő gazdasági üzemek és hivatalok evakuálását – adminisztratív intézkedésekkel, valamint erőteljes propagandával igyekezett elhitetni a lakossággal, hogy ura a helyzetnek, s képes megakadályozni a dél-szlovákiai területek elcsatolását. Ennek egyik elemeként október 12-én Kárpátalján és a délkelet-szlovákiai járásokban, október 14-én pedig Dél-Szlovákia többi magyar lakosságú részén hirdetett statáriumot, s fellépett az MNT tevékenysége ellen is. Ezzel egy időben a baloldali érzelmű, illetve a cseh nemzetiségű hivatalnokok helyére a Hlinka-féle Szlovák Néppárt tagjait ültették, és számos település (köztük Kassa és Pozsony) önkormányzatát a kormány feloszlatta, kormánybiztosokat nevezve ki a helyükre. Ezek az intézkedések azonban csak a feszültség további növekedését és a bizonytalanság érzésének fokozódását eredményezték.

\*

A komáromi tárgyalások és az első bécsi döntés közötti időszakban – noha a népszavazásos rendezés esélye egyre kisebb volt – megélenkült a Szlovákia magyar, illetve szlovák nemzetiségű lakosságának megnyeréséért folytatott küzdelem is. A szlovák propaganda elsősorban a magyarországi és a szlovákiai szociális helyzet közötti különbséget, a feudális viszonyok magyarországi továbbélését, a földkérdés ottani megoldatlanságát igyekezett kihangsúlyozni. A nagyrócei tanfelügyelőség által kibocsátott felhívás a csehszlovák demokrácia előnyeire igyekezett emlékeztetni a szlovákiai magyar pedagógusokat, figyelmeztetve őket a magyarországi szegénységre, a munkanél-

küli támogatás és a megfelelő szociális segélyek hiányára.<sup>31</sup> A Magyarországról a zöldhatáron átsempészett, illetve repülőről szétszórt röplapokon ennek viszont épp az ellenkezőjét lehetett olvasni, miközben a magyar propaganda jól észlelhető különbséget tett a testvéreként aposztrofált szlovákok, illetve a megszállónak nevezett csehek között. A szlovák és a rutén katonákat a „cseh hadseregből” való dezertálásra szólították fel, a szlovákiai magyarokat pedig arra, hogy „*pusztítsatok mindent, ami cseh!*” és „*segítsetek a szlovák testvéreinknek a cseh zsarnokság lerázásában!*”<sup>32</sup> A magyarországi röplapok nem szűkölködtek a később be nem váltott ígéretekben,<sup>33</sup> s tulajdonképpen azokra az utólag jogosnak tűnő kétségekre igyekeztek választ adni, amelyek a szlovákiai magyarok között a visszacsatolás kapcsán minden bizonnyal megfogalmazódtak. Hogy ilyen félelmek léteztek, azt egy október 5-én, Komáromban keltezett, de ismeretlen eredetű memorandum is alátámasztja. Ennek szerzői többek között azt kérik, hogy a felvidéki területek visszacsatolása után a megüresedő állásokat ne magyarországi tisztviselőkkel, hanem ottani magyarokkal töltsék be;<sup>34</sup> méltányos áron történjék a csehszlovák pénz beváltása; a magyar állam vegye át a tanítókat és ne rövidítse meg illetményüket; az „eltvélyedett” szocialista és kommunista érzelmű magyarokat ne érje retorzió; a munkanélkülieket pedig, munkanélküli segély hiányában, juttassák munkához.<sup>35</sup>

A bécsi döntést megelőző feszült hangulatú időszakban az Egyesült Magyar Pártnak nem csupán a magyar lakosság lecsendesítésére kellett az energiáját fordítania, de a párton belüli viszonyok is rendezést igényeltek. Gondot okozott, hogy a közelgő határmódosítás kapcsán egyre többen kérték felvételüket a pártba, ami feszültséget keltett, és a régi tagság körében visszatetszést szült. Ennek hatására az EMP vezetése október utolsó napjaiban befagyasztotta az új tagok felvételét. A határrevízió realitása mindenestre megteremtette azt, amire az EMP a korábbi években sikertelenül törekedett – a szlovákiai magyar kisebbség szinte teljes egységét. Ennek jele volt, hogy a korábban az Esterházy-féle magyar pártot kíméletlenül támadó Agrárpárt és a Szociáldemokrata Párt magyar szakosztályai is bejelentették csatlakozásukat a Magyar Nemzeti Tanácshoz. Sőt, így cselekedtek a szeptemberben még a Csehszlovák Köztársaság mellett határozottan kiálló magyar kommunisták is. Az ő pálfordulásukhoz azonban a felfokozott hangulaton kívül nagymértékben hozzájárult az is, hogy Csehszlovákia Kommunista Pártjának (CSKP) a tevékenységét a szlovák autonómia kikiáltása után azonnal betiltották. Így a kommunista párt nagyszámú magyar szimpatizánsa számára Horthy Magyarországgal szemben már nem a masaryki Csehszlovákia, hanem Tiso fasiszálódó Szlovákiája jelentette az alternatívát.

Eközben az események hatására az Egyesült Magyar Párton belül eddig rejtőzködő radikális, szélsőjobbos irányzat is egyre hangosabbá vált, s egy nemzetiszocialista elveket valló új magyar párt megalakításának híre is felröppent. A szlovákiai magyarok körében – bár teljesen súlytalanul – a szélsőjobboldali nézeteknek vitathatatlanul voltak támogatói. A csehszlovák fasiszta pártnak (Národná obec fašistická) Pozsony központtal külön magyar osztálya is működött, amelybe elsősorban a baloldalon csalódott munkások és kisiparosok léptek be. Az EMP-n belül pedig a magyarországi nyilaskezes pártnak voltak hívei, akik Érsekújvárott, november első napjaiban (de még a magyar honvédség bevonulása előtt) *Érsekújvári Magyar Nemzeti Gárda* aláírással terjesztették röplapjaikat. A nacionalista és antiszemita szemléletű röplapokon elsősorban az EMP helyi vezetőit, Holota Jánost és Turchányi Imrét támadták, akiket a cseh és a zsidó érdekek kiszolgálójának neveztek.<sup>36</sup> Mindazonáltal a szélsőséges vélemények to-



vábbra is csak periferikusan jelentkeztek a szlovákiai magyarok között, s az Egységes Magyar Párton belüli szakadásnak nem volt valódi esélye.<sup>37</sup>

A hivatalos szlovák propaganda ellenére október második felében már nem csak a szlovákiai magyar lakosság, de a Dél-Szlovákiában élő szlovákok is kész tényként kezelték a határrevíziót. Ezt az érzést az is erősítette bennük, hogy a prágai belügyminisztérium október 13-án kiadott körlevelében (a szudétanémet területek átadásának tapasztalatait is felhasználva) az állami hivatalok tudomására hozta a déli területek kiürítésének alapelveit.<sup>38</sup> A körlevél az evakuálás előkészítésének azonnali megkezdésére szólította fel az érintetteket, hogy a kiürítést a szükséges időben minél gyorsabban végre lehessen majd hajtani. A valóság azonban ebben az esetben is megelőzte a hivatalokat, hiszen a Dél-Szlovákiából érkező hírek már október első napjaiban egyes üzemek és hivatalok költöztetéséről, az élelmiszerraktárak kiürítéséről szóltak. A nyitrai méntelep igazgatósága például, a prágai földművelésügyi minisztériumból érkezett utasítások értelmében, már október 3-án a loállomány evakuációjának előkészítésére szólította fel a Komáromi járás méntelepeit,<sup>39</sup> de hasonló utasítást kapott Prágából Dél-Szlovákia egyik legjelentősebb ipari üzeme, a füleki zománegyár is.<sup>40</sup> A Rimaszécs melletti cseh-szlovák kolóniáról már október első napjaiban, a már említett kacagópusztai fegyveres incidens után megkezdődött a legionárius-telepések családjainak elköltözése, noha a Telepítési Hivatal „csupán” október 18-án adta ki a várhatóan elcsatolandó területek telepeseinek evakuálási tervét.<sup>41</sup> A titkos tervezet a Dél-Szlovákiába települt kolonisták többségének evakuálását irányozta elő; elsősorban azonban a határvédelemben is exponált, a legionárius múlttal rendelkezők, valamint a cseh nemzetiségűek útra kelésével számolt, s minden számba jöhető kolónia esetében kijelölte azt a szlovákiai birtokot, ahová a telepeseket evakuálni fogják. Átmeneti szállásként elsősorban állami birtokokat, maradókbirtokokat és egyéb olyan nagybirtokokat jelöltek ki, amelyek a menekültek állatainak elhelyezésére megfelelő gazdasági épületekkel rendelkeztek, s közel voltak a vasúthoz. Hasonlóan gondolkodott a Hadügyminisztérium mellett működő Csehszlovák Legionáriusok Irodája is, amely október végén megkezdte a legionáriusok evakuálásának előkészítését, valamint annak felmérését, hogyan lehetne vagyontukat is kimenteni a köztársaság számára várhatóan elvesző területekről.<sup>42</sup>

A képlékeny és feszültséggel teli helyzetet végül Németország és Olaszország november 2-i döntőbíráskodása oldotta fel. A szlovákság keserű érzéssel fogadta a Bécsben meghúzott határokat. Tiso miniszterelnök a döntés utáni órákban a pozsonyi rádióban elhangzott beszédében az igazságtalanság érzésének kihangsúlyozása mellett azonban arra is kitért, hogy a szlovákok „*az idegen elemektől megtisztítva*”, végre a maguk elképzelése szerint alakíthatják életüket.<sup>43</sup> A magyar lakosság viszont kitörő örömmel vette tudomásul a többségükben magyarok által lakott területek visszacsatolását, s az előző napok lázas, de még titokban való készülődésének köszönhetően, a magyar települések nagy része már másnap ünnepelni kezdett. Egy kassai cseh szemtanú leírása szerint november 3-án reggel „*az egész város magyar színekbe öltözött, csupán az állami hivatalok nem voltak fellobogózva. [...] Rákóczi emléktábláját a szó szoros értelmében betemették a virágok. A Magyar Nemzeti Tanács, amely korábban nem volt megtűrtve, megkezdte az ügyintéztést. A város különböző részein irodákat nyitott, ahol jelentkezni lehetett a magyar polgárőrségbe. Ennek tagjai fehér karszalagot viseltek, amelyen Kassa címere, a polgárőr neve és azonosítási száma volt. Később a kereszteződésekben magyar cserkészek jelentek meg, s önkényesen irányítani kezdték a közlekedést. A ma-*

gyar lakosság nem tudott betelni a lelkesedéssel. Tüntetésekre azonban nem került sor, mivel a nyilvános helyek nyitva tartása csupán este nyolcig, az utcákon való kijárási pedig este kilencig volt engedélyezve. A cseh és szlovák lakosság között viszont gyakorlatilag pánik tört ki. Mindenki azonnal költözni akart és menteni a vagyonát. Az első napokban azonban nem volt elegendő jármű, autó és vasúti kocsi”.<sup>44</sup> A bécsi döntés ünneplése nem mindenütt zajlott békésen, hiszen a hatóságok számos helyen erőszakkal léptek fel az ünneplő tömeggel szemben. Ez történt például a Rimaszombat melletti Osgyán községben, ahol november 2-án este a katonák az utcára tóduló tömegbe lőttek, aminek következtében egy felnőtt férfi meghalt, egy fiatal lány pedig megsérült.<sup>45</sup>

A bécsi döntés kihirdetése és a magyar honvédség bevonulása közötti napok még számos feszültséget hordoztak magukban. A csehszlovák rendfenntartó erők ottlétük utolsó percéig igyekeztek megőrizni tekintélyüket: leszedették a házakra kirakott magyar zászlókat, s a legtöbb helyen a bevonuló honvédek tiszteletére emelt díszkapukat is csak titokban lehetett elkészíteni.<sup>46</sup> Számos településen konfliktusokat okozott a hivatalok és üzemek evakuációja is, miközben néhány településen valóságos kettőshatalom alakult ki, hiszen még jelen voltak a csehszlovák hatóságok, de a közrend fenntartásában már a Magyar Nemzeti Tanács helyi szervei és az általuk létrehozott polgárőrségek is részt vállaltak. A polgárőrségek szerepe azért is volt fontos, mivel számos helyen meg tudták gátolni, hogy a kivonuló hatóságok magukkal vigyék a hivatalok berendezését vagy az élelmiszerraktárak készletét; más településeken azt akadályozták meg, hogy a helyi magyar lakosság szétrabolja a menekülő cseh telepeselek visszahagyott ingatlanjait.

\*

Összességében elmondható, hogy a kisebb helyi incidensek és lakossági túlkapasok (elsősorban a telepeselek elleni akciók) ellenére a csehszlovák hatóságok és a hadsereg korrekt viselkedésének, valamint a helyi magyar lakosság visszafojtott, mértéktartó magatartásának köszönhetően a bécsi döntés által kijelölt területek 1938. november 5-e és 10-e közötti Magyarországhoz csatolása komplikációk nélkül, rendben zajlott le. A visszacsatolt területek lakossága – a magyar honvédség bevonulását érthetően nehezen megélt szlovák nemzetiségű polgárok kivételével – kitörő örömmel üdvözölte a korábban csak titokban remélt pillanatot, amikor 20 év után ismét Magyarország állampolgárának vallhatta magát. Öröme őszinte volt és nem mások ellen irányult; megfelelt annak a felhívásnak, amelyet a bécsi döntés kihirdetése után a kassai Magyar Nemzeti Tanács megfogalmazott, s amelyben a méltóságteljes ünneplés mellett kérték a magyar lakosságot: „*tartózkodjunk attól, hogy a bánkódók bánatát és keserűségét súlyosbítsuk és fokozzuk, ezt megköveteli tőlünk a magyar lelkiület és emelkedett szellem s a csorbítatlan magyar becsület. Úgy ünnepeljünk, hogy ellenfeleink menekülő táborába is kalapot emelhesse a magyar nemzet előtt.*”<sup>47</sup>

A több napig tartó mulatozás befejeztével a visszacsatolt területeken, ha nehezen is, de rendes kerékvágásba zökkent az élet. S noha a helyi lakosságnak a következő hónapokban rá kellett döbennie, hogy a megnagyobbodott Magyarországon sem „fenéki tejföl az élet”, az anyaországhoz való visszatérés több generáció kitörölhetetlen, ám 1945 után hosszú évtizedekre elhallgattatott élménye maradt.

## Jegyzetek

- <sup>1</sup> Az első bécsi döntéssel kapcsolatban lásd Sallai Gergely: *Az első bécsi döntés*. Budapest, 2002, Osiris; Rendkívül hasznosan forgatható a témával kapcsolatban Deák Ladislav szlovák történész háromkötetes dokumentumgyűjteménye. Lásd Deák, Ladislav: *Viedenská arbitráž. 2. november 1938. Dokumenty, I., II., III.* Martin, 2005, Matica Slovenská. Azon kevés munka közül, amelyben megjelennek a szlovákiai magyar kisebbség törekvései, kiemelkedik Bukovszky László: Államhatalmi változások Mátyusföldön 1918–1919-ben és 1938-ban. In Bukovszky László (szerk.): *Mátyusföld II. Egy régió története a XI. századtól 1945-ig*. Komárom – Dunaszerdahely, 2005, Fórum Kisebbségkutató Intézet – Lilium Aurum Kiadó, 123–147. o.
- <sup>2</sup> Mivel a *Felvidék (Felföld)* kifejezés jelentése az elmúlt évszázadokban jelentős változáson ment keresztül, s mivel tanulmányom a ma Ukrajnához tartozó felvidéki területekkel nem foglalkozik, ezért helyesebbnek tartottam a Szlovákia, Dél-Szlovákia kifejezések használatát.
- <sup>3</sup> Az egyre erőteljesebben faszálódó és Szlovákia autonómiáját követelő Andrej Hlinka Szlovák Néppártja például *Az új évben támadunk!* jelszóval hirdette meg 1938-as programját.
- <sup>4</sup> A nemzetiségi státutium a Csehszlovákiában élő nemzetek viszonyának alapvető átrendezésével számolt. Kimondta volna a polgárok teljes egyenjogúságát, a nemzetiségek arányos képviselését az államigazgatásban és a gazdaságban, a költségvetés arányos elosztását, a nemzetiségek oktatási, kulturális autonómiáját. A rendezés fontos részét képezte volna egy új nyelvtörvény megalkotása; ez a nemzetiségek nyelvének egyenjogúsítását irányozta elő, amelyet a kisebbségek által lakott térségekben hivatalos nyelvként lehetett volna használni. A státutium a közigazgatás decentralizációját, továbbá nemzetiségi önkormányzatok és nemzetiségi kúriák létrehozásának a tervét is tartalmazta.
- <sup>5</sup> A státutiummal kapcsolatban lásd Szarka László: Národnostní statut a rozporý mezi Benešem a Hodou 1935–1938. *Dejiny a súčasnosť*, 1991. 1. sz. 44–47. o.
- <sup>6</sup> Lásd többek között Deák, Ladislav: *Hra o Slovensko. Slovensko v politike Maďarska a Poľska v rokoch 1933–1939*. Bratislava, 1991, Veda; Uő: *Politický profil Jánoša Esterházyho*. Bratislava, 1996, Kubko Goral.
- <sup>7</sup> Magyar Országos Levéltár (a továbbiakban: MOL), K 429 (Kozma Miklós iratai), 28. cs., 1. t., 1938. október 3.
- <sup>8</sup> A választásokon az EMP – a két háború közötti időszak legjobb eredményét produkálva – a szlovákiai magyarok szavazatainak több mint 80%-át megszerezte, és számos dél-szlovákiai város képviselőtestületében abszolút többségbe került. Lásd bővebben Simon Attila: Az 1938-as csehszlovákiai közvélemény választások és a szlovákiai magyar politika. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 2006. 1. sz. 111–134. o.
- <sup>9</sup> Slovenský národný archív (a továbbiakban: SNA), KÚ BA, 254. doboz, 16876/1938. prez., Maďarsko a sjednotená krajinská kresťansko-sociálna a maďarská národná strana – situačná zpráva.
- <sup>10</sup> Uo.
- <sup>11</sup> Esterházy Lujza visszaemlékezésében idézi fivére szeptember folyamán elhangzott szavait: „[...] a Magyar Párt nem akarja jogai kivívásához a szudéta-német eszközöket felhasználni. A magyar kisebbségnek mindenképpen el kell kerülnie, hogy a legesekélyebb szerepe legyen egy újabb háború kitörésében. Nagyon kérem, hogy sem a városban, sem vidéken ne szervezzenek semmilyen tüntetést, és magyarázzák meg a barátainknak, hogy csakis demokratikus és parlamentáris úton érvényesíthetjük a magyar kisebbség jogait!” Esterházy Lujza: *Szívek az ár ellen*. Budapest, 1991, Püski, 83. o.
- <sup>12</sup> A mozgósítás fogadatatásával kapcsolatban lásd Hangel László (szerk.): *Mit élt át a Felvidék?* Budapest, é. n.
- <sup>13</sup> SNA, KÚ BA, 254. doboz, 3057/1938. prez. Sozám osob konfinovaných u krajského súdu v Rimavskej Sobote.
- <sup>14</sup> 1928-tól 1938-ig Csehszlovákia négy közigazgatási területi egységre – tartományra – oszlott: Csehország, Morvaországra és Sziléziára, Szlovákiára, valamint Kárpátaljára. A Szlovák Tartomány élén a Tartományi Hivatal elnöke állt. A tartományi rendszer bevezetésének oka elsősorban a kisebbségi német, illetve magyar lakosság majorizálásának a biztosítása volt, amelyet a megyék megléte idején nem lehetett biztosítani.
- <sup>15</sup> Popély Gyula: *Erős várunk az iskola*. Bratislava, 2005, Madách-Posonium, 314. o.
- <sup>16</sup> Amikor 1938. augusztus 28-án Kamoecán tűzoltó ünnepséget szerveztek, a komáromi járási hivatal még arra is felhívta az ünnepséget ellenőrző szervek figyelmét, hogy ellenőrizzék: a népviseletbe öltözött lányok szoknyájának alsó szegélyén nincsenek-e magyar nemzeti színek. Štátny okresný archív, Komárno (a továbbiakban: ŠOA Komárno), OÚ KN, 82. doboz, 1111/1938. prez.
- <sup>17</sup> A bécsi döntés diplomáciai előzményeiről lásd Sallai: i. m.
- <sup>18</sup> SNA, KÚ BA, 255. doboz, 62139/1938. prez. és 62963/1938. prez.
- <sup>19</sup> SNA, KÚ BA, 255. doboz, 65647/1938. prez. Okres Šamorín, demonštrácie obyvateľstva za pripojenie k Maďarsku.

- <sup>20</sup> Az október 5-i komáromi hangulatról Esterházy Lujza naplója ad plasztikus képet. *„Komárom piros-fehér-zöld zászlóerdő. A Szlovákiai Magyar Kultúr Egylet főtűkarsága előtt álló Jókai-szobor piros-fehér-zölddel van bevonva. S a Szent András-templom hatalmas tornyairól messzire ellátszik a magyar trikolór. A kirakatokban Magyarország kormányzójának, miniszterelnökének és vezérkari főnökének a képei, virággal borítva. Az utcákon hömpölygő embersokaság, – állandóan tüntető tömegekké verődik össze. Az emberek már nem tudják kivárni a felszabadulást. Szavalókorusok harsogják mindenfelé: Vissza-vissza! Horthy-Horthy! Du-ce, Du-ce! Hit-ler, Hit-ler!”* Esterházy Lujza: *A huszadik esztendő*. Budapest, 1942, Új élet, 53. o.
- <sup>21</sup> Bukovszky: i. m. 136. o.
- <sup>22</sup> A kacagópuszta esetről bővebben lásd Simon Attila: *Síppal, dobbal, nagybőgővel – avagy kísérlet a „Felvidék visszat foglalására”* 1938. október 5-én. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 2006. 4. sz. 145–159. o.
- <sup>23</sup> *Prágai Magyar Hírlap*, 1938. október 9.
- <sup>24</sup> SNA, KÚ BA, 255. doboz, 65647/1938. prez. Okres Šamorín, demonstrácie obyvatelstva za pripojenie k Maďarsku.
- <sup>25</sup> *Kassai Újság*, 1938. október 6.
- <sup>26</sup> Státní ústřední archiv, Praha (a továbbiakban: SÚA Praha), PMV-AMV 225, 1212. doboz, 28442/1938 prez. Štefánik – zpráva o situaci na Žitném ostrove.
- <sup>27</sup> SÚA Praha, PMV-AMV 225, 1045. doboz, 64204/1938 prez. Udržovanie verejného klúdu a poriadku – zvýšené bezpečnostné opatrenia.
- <sup>28</sup> A komáromi tárgyalások idején kiadott felhívásában az MNT arra kérte a magyar lakosságot, hogy tartózkodjon az egyéni kezdeményezésektől, az egyes települések közrendjének fenntartása érdekében pedig alakítson polgárőrségeket. ŠOA Komárno, OÚ KN, 83. doboz, 1478/1938. prez.
- <sup>29</sup> SNA, KÚ BA, 255. doboz, 17551/1938. prez. A kassai Magyar Nemzeti Tanács az incidenssel kapcsolatban másnap kemény hangú nyilatkozatot bocsátott ki, amelynek szövege a katolikus egyház felelősségét is felveti. *„A tegnap este történekeért elégtételt követelünk! És addig is, amíg a premontreik templomában történt véres verekedésért az egyházi kiengesztelés (expitiatio ecclesiae) meg nem történik, egyetlen magyar katolikus hívő se lépje át a templom küszöbét! Fáj a lelkünk, hogy erre kell felszólítanunk testvéreinket, – a felelősséget azonban isten és ember előtt azok viseljék, akik keresztény létükre féktelen magyar-gyűlöletük kinyilvánítására használták fel az örök Szeretet házáit.”*
- <sup>30</sup> MOL. K 64, 79. cs., 65. t. Konzuli jelentés. 1938. október 15–16.
- <sup>31</sup> MOL. K 763 (Flachbart Ernő miniszteri tanácsos iratai), 16532. sz. mikrofilm, d. dosszié.
- <sup>32</sup> *Cselekedniük kell nekünk is!* – röplap. A szerző személyes tulajdonában.
- <sup>33</sup> Az egyik ilyen röplap szerint az anyaországhoz visszatérő területeken *„a magyarok földet adnak a szegényeknek! Élelmiszerhezó vonataik már indulásra várnak! Minden állami alkalmazott a helyén marad, csak a cseheknek kell elkotródniuk! [...] A magyar pengő hűszoor többet ér, mint a cseh korona!”* – *Ne higgyetek a csehek hazugságainak!* – röplap. A szerző személyes tulajdonában.
- <sup>34</sup> Az a félelem – amely később kétségkívül beigazolódott –, hogy a visszacsatolást követően majd „anyaországi jövevények” foglalják el a cseh és szlovák hivatalnokok helyét, már 1938 tavaszán felbukkant. Rimaszombatban például olyan hírek keringtek, miszerint Budapesten már készülnek azok a jegyzékek, amelyek a kassai trafikok és hivatalok iránt érdeklődők neveit tartalmazzák.
- <sup>35</sup> MOL. K 763, 16532. sz. mikrofilm, d. dosszié.
- <sup>36</sup> MOL. K 28, 18. cs. 1938–P–16240. sz.
- <sup>37</sup> A szlovákiai magyarok köreiben is felbukkanó nemzetiszocialista tendenciákat a visszacsatolt területek politikai fejlődése is igazolja. A Szlovákiában maradt magyar kisebbség köreiben pedig 1939 tavaszán történt egy – sikertelen – kísérlet a Nemzetiszocialista Magyar Párt nevű politikai alakulat megalakítására.
- <sup>38</sup> SÚA Praha, PMV-AMV 225, 1045. doboz, 28550/1938. Jednání s Maďarskem.
- <sup>39</sup> ŠOA Komárno, OÚ KN, 82. doboz, 1430/1938. prez.
- <sup>40</sup> Nem minden csehszlovák vállalat választotta a menekülést. A Baťa cipőgyár (amelynek szinte valamennyi jelentősebb településen volt boltja) képviselői még a komáromi tárgyalások idején tárgyalásokat folytattak az MNT képviselőivel, majd Komáromban bejegyeztették a Cikta Cipőipari és Kereskedelmi Részvénytársaságot.
- <sup>41</sup> SNA, MH 950. doboz, i. sz. 14/38 taj.
- <sup>42</sup> Vojenský historický archiv, Praha (a továbbiakban: VHA Praha), fond Hlavný štáb (Vezérkar), 283. doboz. A szlovákiai legionárius kolóniák ingóságainak evakuálása.
- <sup>43</sup> Idézi Deák: *Viedenská arbitráž...* I. köt. 29. o.
- <sup>44</sup> SÚA Praha, PMV-AMV 225, 145. doboz, Obsazení Košic Maďary, zpráva četnického kapitána Sekvence.
- <sup>45</sup> SNA, KÚ Bratislava, 255. doboz, 1948/1938 prez.
- <sup>46</sup> Arról, hogy az egyes településeken mindez hogyan zajlott le, értékes információk találhatóak Hangel: i. m.: id. Mács József visszaemlékezése szerint a gömöri Bátka községben már a honvédek bevonulása

előtt 2–3 nappal felállították a díszkaput, s az ide-oda vonuló csehszlovák katonák is az alatt közlekedtek. Lásd *Mács József önéletrajza*. Kézirat.

<sup>47</sup> *Kassai Újság*, 1938. november 4.

## JÁRÁSI HIVATALI TORNALJA.

867/1937 eln. szám.

Tornalja, 1937 június 21-én.

# Hirdetmény.

1.) Az 1936 évi május hó 13-án kelt 131. számú törvény 37. §-a, továbbá az 1927 évi július 14-én kelt 125 számú a politikai hatóságok szervezetéről szóló törvény 2. fejezetének 1. szakasza és a 3. fejezete alapján, a bratislavai országos hivatal jóváhagyásával a közrend, biztonság és az állam védelme érdekében

megtiltom a fényképezést és a fényképező  
(filmező) gépek, festő és rajzoló segédeszközök  
hordását

a következő községek kataszteri területén: Abafalva, Baraca, Beje, Füge, Hubó, Alsó-Kalosa, Felső-Kalosa, Sajo-Keszi, Szent-Király, Királyi, Lenke, Méhi, Naprágy, Oldalfalva, Otrókocs, Recske, Runya, Kövecses, Tornalja és Zsór.

2.) Ezen tilalom a fenti körzetben áthaladó kocsik, autók, repülőgépekről és vonatokról való fényképezésre és rajzolásra is vonatkozik.

3.) Ezen tilalom a kihirdetés napján lép életbe.

4.) E tilalom megszegését (tekintet nélkül az 1923 évi március hó 19-én kelt 50. számú törvény 24 §-ának 2. bekezdése értelmében esetleges bírósági eljárásra) a járási hivatal 10 Ké-től 5.000 Ké-ig terjedő pénzbüntetéssel, vagy 12 órától 14 napig terjedhető elzárással bünteti.

A járási főnök helyett:

**Dr. Štempel S. K.**

A németek és lengyelek már elérték azt amire  
mi is várunk: csatlakozhattak anyaországaihoz!

## **Cselekednünk kell nekünk is!**

Elég volt a cseh zsarnokságból!

Írtsátok a cseh telepeseket,  
tegyétek tönkre vagyonukat!

Pusztítsatok mindent ami cseh!

**Segítsetek szlovák testvéreinknek  
a cseh zsarnokság lerázásában!**

NE HIGYJÉTEK A CSEHEK HAZUGSÁGAINAK!  
RÉMMESÉKKEL IJESZTGETIK AZ ÁTADÁSRA  
KERÜLŐ MAGYAR TERÜLETEK LAKÓIT!

TOVÁBB HAZUDOZNAK!

EGYETLEN SZAVUKAT SE HIGYJÉTEK!

AZ IGAZSÁG EZ:

A MAGYAROK FÖLDET ADNAK A SZEGÉNYSÉGNEK!  
ÉLELMISZERHOZÓ VONATAIK MÁR  
INDULÁSRA VÁRNAK!

MINDEN ÁLLAMI ALKALMAZOTT A HELYÉN MARAD,  
CSAK A CSEHEKNEK KELL ELKOTRÓDNIOK!

SENKINEK BÁNTÓDÁSA NEM LESZ, BÁRMILYEN  
POLITIKÁT VALLOTT AZ ÁTADÁS NAPJÁIG!

A MAGYAR PENGŐ HUSZSZOR TÖBBET ÉR,  
MINT A CSEH KORONA!